

УДК 330.3:338.1

Ралле Н. В., асистент (Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ)

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ЗА КОГНІТИВНИМ ПІДХОДОМ

У статті проаналізовані основні властивості соціально-економічних систем як об'єктів управління. Досліджений зміст поняття «механізм» в економічному розрізі за когнітивним підходом. Визначені основні складові елементи та структурна побудова організаційно-економічних механізмів управління соціально-економічними системами.

Ключові слова: соціально-економічні системи, організаційно-економічний механізм, когнітивний підхід.

Вступ. Сучасні наукові дослідження соціально-економічних систем зосереджені на пошуках таких підходів, які б забезпечували високу ефективність управління та формували засади стійкого розвитку керованої системи. Аналіз соціально-економічних систем виявляє низку фундаментальних особливостей, які повинні сприйматись до уваги при формуванні підходів до управління ними.

На нашу думку, найістотнішими з них являються: складність; поліструктурність; багаторівневність; динамічність; стохастичність; інертність; відкритість; адаптивність; активність; самоорганізація та аутопойезис.

Вивченням особливостей управління та функціонування соціально-економічних систем присвячені роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких Акофф Р.Л. [1], Кульман А.А. [2], Мільнер Б.З. [3], Новіков Д.А. [4], Раппопорт В.Ш. [5], Измалков С.Б. [6], Єлісеєва О.К. [7] та ін.

Зважаючи на глибинні дослідження в наукових працях названих авторів, слід підкреслити, що питання побудови організаційно-економічних механізмів для управління соціально-економічними системами залишається недостатньо вирішеними. Також відсутнім є однозначне трактування сутності організаційно-економічного механізму.

Таким чином підкреслюється актуальність мети даного дослідження, яке полягає в уточненні поняття «механізм» з точки зору сучасного

когнітивного підходу та в визначенні складу та структури категоріального апарату організаційно-економічних механізмів управління.

Основна частина. Від властивостей соціально-економічних систем залежить вибір та побудова ефективного механізму управління, але таким же чином сукупність особливостей системи формує процеси її функціонування.

За кібернетичним підходом такі взаємозв'язки та залежності впливають с того, що сам об'єкт управління є частиною системи управління та за допомогою зворотних зв'язків створює певний або змінює існуючий управлінський вплив на себе.

Соціально-економічні системи відносять до складних (див. рис. 1), оскільки їм властива робастність, наявність великої кількості зв'язків між елементами системи та їх неоднорідність, емерджентність. Робастність складної системи викликана її функціональною надмірністю та проявляється як здатність до часткового функціонування навіть при втраті окремих елементів [4]. Емерджентність складної системи проявляється як наявність у всієї системи таких властивостей, які можуть бути відсутні в її окремих елементах, тобто розглядаючи окремо властивості часткового (елементів системи) неможливо отримати об'єктивне знання про властивості цілого (всієї системи).

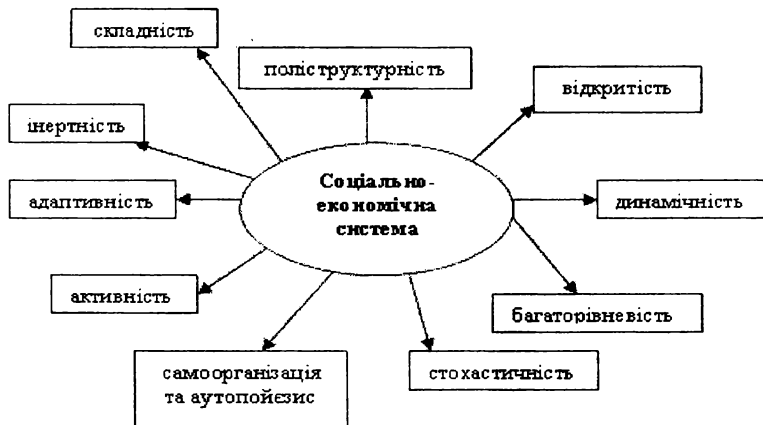

Рис. 1. Властивості соціально-економічних систем

Така властивість соціально-економічної системи як утворення структурно-функціональних зрізів на перетині виділених в ній простіших підсистем є поліструктурністю, яка забезпечує робастність системи. Складність та поліструктурність визначають наступну властивість

соціально-економічної системи – багаторівневність, наявність різних аспектів та рівнів розгляду системи.

Процес життєдіяльності соціально-економічної системи визначає її як відкриту систему, тобто з наявними зв'язками з зовнішнім середовищем в якому вона функціонує. Такі зв'язки та складність системи викликають наступну властивість – динамічність. Параметри стану системи не є константами, а швидко змінюються в часі. Кількісні та якісні зміни параметрів системи відбуваються стохастично, тим самим окреслюючи характер поведінки системи як імовірнісний.

Відкритість та динамічність створюють в системі процеси, які пристосовують систему до умов зовнішнього середовища. Вплив зовнішнього середовища направлений на зміну властивостей системи; адаптивність дає компенсуючий ефект, завдяки якому система зберігає свою цілісність [7].

Соціально-економічні системи як відкриті системи зі змінами поточного стану своїх параметрів розвиваються та адаптуються певним чином стохастично, але мають власні механізми цілепокладання, яке формується з накопиченням, аналізом інформації про себе і зовнішнє середовище. Ця активність системи характеризує її наступні властивості. Такі як самоорганізація та аутопойєзис [8].

Процеси самоорганізації здійснюють упорядкування та регуляцію взаємозв'язків всередині системи та між системою та зовнішнім середовищем оптимальним чином [5]. Самоорганізація системи пов'язана зі здатністю до самовідтворення та відновлення втрачених елементів та підсистем, що називається аутопойєзисом.

Відкритість, активність, самоорганізація та аутопойєзис соціально-економічних систем викликає їх інертність до управляючих впливів, тобто вони реагують на процес управління із запізненням у часі.

При управлінні соціально-економічними системами повинні бути враховані всі вищезгадані властивості для досягнення стабільності та ефективності їх розвитку, стійкого соціального та економічного ефектів.

Сучасні наукові дослідження соціально-економічних систем формують міждисциплінарні підходи, які охоплюють суміжні з економікою та далекі від неї науки. Велику увагу вчені зосередили на когнітивному підході. За когнітивним підходом на перший план виводяться процеси створення знання як важливого економічного ресурсу. Вивчення процесу створення знань базується на когнітивних, пізнавальних, здібностях людини як носія та творця знання. Когнітивні здібності або точніше когнітивність – термін з когнітивної психології, що ви-

значає властивість психічних та ментальних здібностей особистості до формування знань про себе та навколишній світ когнітивними процесами: сприйняттям, розумінням, усвідомленням, пам'яттю, відтворенням, уявою, формуванням системи понять та асоціацій.

В економічному розрізі на нашу думку може розглядатись як властивість економічного об'єкту, яка характеризується здатністю ефективно використовувати індивідуальні та колективні пізнавальні здібності та їх синергію для обробки, засвоєння інформації і перетворення її у знання, а наявні знання – у нові, і визначає напрям розвитку цього економічного об'єкту та забезпечує ефективність механізму управління. Ефективність процесу управління підвищилась через зниження обмежень обробки інформації шляхом впровадження інформаційних технологій. Проте кризові явища в економіці на сучасному етапі розвитку виявляють невисоку результативність існуючих механізмів управління. Це спричинено так званим людським фактором в широкому розумінні. За когнітивним підходом до управління уточнені ці обмеження, які називають когнітивними. Когнітивні обмеження проявляються у неоднозначності та хибності інтерпретацій обробленої інформації людиною та в індивідуальній природі когнітивних здібностей особистості.

У загальному розумінні механізм (грец. μηχανή *mechané* – машина) являє собою систему взаємопов'язаних елементів, що забезпечують функціонування певних явищ та процесів для підтримки бо досягнення певного стану керованого об'єкту.

З іншого боку механізм можна інтерпретувати як внутрішню побудову, послідовність станів, процесів, які складають природу явища.

На нашу думку, організаційно-економічний механізм – це система економічних законів, принципів, форм, методів, важелів і інструментів, що забезпечують функціонування та управління економічними процесами та явищами (рис. 2).

Принцип – це основоположний об'єктивний факт, сукупність яких формує закон.

Закон – це зафіксований стійкий повторюваний результат зв'язку та взаємодії(принципів) між явищами, процесами та станами об'єктів.

Форма механізму – це сукупність цілеспрямованих дій та впливів на керований об'єкт або процес. До форм механізму управління відносять: планування; стимулювання(мотивація); контроль; регулювання; координація; організація; облік.

Метод механізму – це спосіб реалізації цілеспрямованих дій (форм) на керований об'єкт/процес.

Важіль – це сукупність інструментів для зміни стану об'єкта/явища,

взаємопов'язане використання яких має певний ефект.

Інструмент – це сукупність засобів для виконання простих дій, що допомагають змінювати стан об'єкта, здійснювати повороти для досягнення певних результатів.

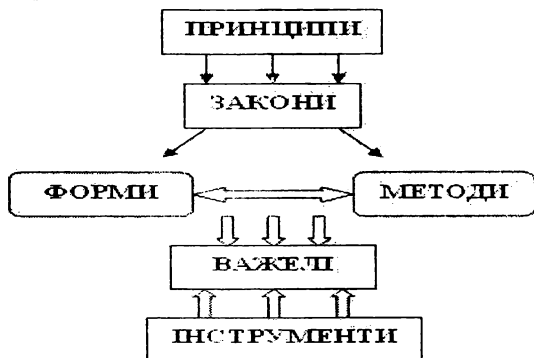

Рис. 2. Загальна структура організаційно-економічного механізму

Таким чином, в загальній структурі організаційно-економічного механізму виділяють принципи, багатоповторювані причинно-наслідкові зв'язки між якими проявляються як закони. На основі економічних законів виникають форми управління, які реалізуються методами. Форми реалізуються певними методами з одного боку, а методи виражаються в певних формах з іншого боку. Їх взаємозв'язки та комбінації існують у вигляді важелів, в яких можна виокремити інструменти управління.

Висновки. Соціально-економічні системи мають низку особливостей, таких як складність; поліструктурність; багаторівневість; динамічність; стохастичність; інертність; відкритість; адаптивність; активність; самоорганізація та аутопойезис. Врахування та аналіз цих особливостей при побудові організаційно-економічних механізмів на основі когнітивного підходу в результаті дасть можливість знизити когнітивні обмеження людини як управлінця та підвищить ефективність функціонування всієї системи управління. На нашу думку, в загальній структурі

1. Акофф Р. Л. Планирование в больших экономических системах / Пер. с англ. – М. : Сов. радио, 1972. – 223 с.
2. Кульман А. Экономические механизмы / пер.с фр. ; под ред. Хрустальной Н. И. – М. : Прогресс Универс, 1993. – 188 с.
3. Мильнер Б. З. Управление территориально-производственными комплексами и программами их создания / Б. З. Мильнер, А. В. Кочетков,

Д. Г. Левчук. – М. : Наука, 1985. – 232 с. Механизмы управления динамическими активными системами / Д. А. Новиков, И. М. Смирнов, Т. Е. Шохина. – М. : ИПУ РАН, 2002. – 124 с. 4. Раппопорт В. Ш. Диагностика управления : практический опыт и рекомендации / В. Ш. Раппопорт. – М. : Экономика, 1988. – 127 с. 5. Измалков С. Б. Теория экономических механизмов (Нобелевская премия по экономике 2007 г. часть № 1) / С. Б. Измалков, К. И. Сонин, М. М. Юдкевич // Вопросы экономики. – 2008. – № 1. – С. 4–26. 6. Єлісеєва О. К. Концепція управління сталим розвитком соціально-економічних систем на основі комплексу економіко-математичних моделей / О. К. Єлісеєва // Економіка : проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2010. – Вип. 263 у 9 т. – Т. 9. – С. 256–262. 7. Maturana H. Autopoiesis // Autopoiesis: A theory of living organization. New York: North Holland, 1981.

Рецензент: д.е.н., професор Чубукова О. Ю. (Київський університет технології та дизайну)

Ralle N. V., Assistant (Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv)

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF ECONOMICAL MECHANISMS ORGANIZATION OF MANAGEMENT BY THE COGNITIVE APPROACH

The paper analyzed the basic properties of socio-economic systems as the objects of management. It was investigated the concept content of "mechanism" in economic perspective by the cognitive approach. It was defined the basic components and structure of the organizational-economic mechanisms of socio-economic systems.

Keywords: socio-economic systems, organizational and economic mechanism, the cognitive approach.

Ралле Н. В., ассистент (Киевский национальный университет технологии и дизайна, г. Киев)

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОСТРОЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕХАНИЗМОВ УПРАВЛЕНИЯ ЗА КОГНИТИВНЫМ ПОДХОДОМ

В статье проанализированы основные свойства социально-

экономических систем как объектов управления. Исследовано содержание понятия «механизм» в экономическом разрезе по когнитивному подходу. Определены основные составляющие элементы и структурное построение организационно-экономических механизмов управления социально-экономическими системами.

***Ключевые слова:* социально-экономические системы, организационно-экономический механизм, когнитивный подход.**
